

LEGAL SCIENCES

ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Григорчук М. В.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Університет економіки та права «КРОК»

Вступ. Перша половина 2020 року змусила людство згуртуватися в боротьбі з хворобою, яка, стрімко розвиваючись, створювала реальні загрози здоров'ю та життю людини на всіх континентах Землі. Пандемія COVID-19 воскресила в людській пам'яті сумні картини ходи планетою віспи, чорної чуми тощо. Нинішня пандемія менш масштабна за цим показником, проте вона мало поступається їм в масштабах руйнівного впливу на основні сфери життєдіяльності людини.

Звертаючись до вивчення деструктивного впливу COVID-19 (гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2) на загально світову економіку та економіку України, автор відзначає, що дослідження на цьому напрямку взагалі не проводилися. Тому зроблено спробу вперше проаналізувати ситуацію щодо стану дотримання конституційних гарантій доступу до правосуддя, насамперед, підприємців, а також охарактеризувати новітні інструменти теоретико-правового характеру, які можуть бути застосовані для підвищення ефективності правовідновлювальної діяльності.

Матеріали і методи. Теоретико-правовою базою дослідження виступають Конституція України, Господарський і Господарський процесуальний кодекси України, інші закони і підзаконні акти, прийняті

відповідно до ситуації, пов'язаної із недопущенням поширення хвороби COVID-19. Висловлені судження і зроблені узагальнення автор звіряє з оприлюдненим науковим доробком у сфері правового захисту прав суб'єктів господарювання, основна частина яких поміщена в авторському дисертаційному дослідженні.

З метою відображення пізнавальної цінності наукового доробку застосовано такі основні методи наукового дослідження, як аксіологічний, діалектичний, формально-догматичний, системно-структурний та метод теоретико-правового моделювання і прогнозування.

Результати і обговорення. Закономірною загально світовою реакцією на медико-економічні виклики «чуми XXI-го століття» стало розроблення і практичне застосування нових правових норм і правил поведінки, які б відповідали рівню пандемічної загрози. Активізація правотворчості відзначається як на міжнародному, так і національному рівнях. На міжнародному рівні спішно приймалися норми, що захищають здоров'я особистості, соціальної групи і суспільства в цілому. Ці норми приймалися, в основному, з ініціативи Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ). На національному рівні рекомендації ВООЗ деталізувалися і перетворювалися в конкретні норми не тільки сфери охорони здоров'я, а й багатьох інших галузей, у тому числі й правової. Тому правові норми, прийняті в розвиток рекомендацій ВООЗ, об'єктивно створювали перешкоди в звичних виробничих циклах і процесах. В умовах дефіциту часу не завжди вдавалося прораховувати далекосяжні наслідки введення деяких норм, об'єктивно спрямованих на примноження з одночасним фактором деструктивності.

З огляду на сказане вище автор, посилаючись до положень Конституції України, Господарського, Господарського процесуального кодексів України, інших законів та підзаконних нормативно-правових актів, насамперед, щодо протидії розповсюдженню коронавірусної хвороби, здійснює теоретико-правову оцінку якості та ефективності застосування юрисдикційних форм захисту підприємцями порушеного суб'єктивного права з позицій доступу до

реального здійснення права на захист. У такому разі початковою точкою відліку слугуватимуть конституційні положення про те, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена (стаття 50)) та те, що кожен має право на професійну правничу допомогу (стаття 59) Конституції України [1].

Як найбільш дієвий інструмент захисту порушеного права в підприємницькій сфері розглядається необхідність повномасштабного впровадження електронного суду. Забезпечення повномірного функціонування цієї форми діяльності судових органів повною мірою відповідає максимальним вимогам щодо дотримання в публічних місцях вимог санітарно-епідеміологічних застережень. Забезпечуючи дотримання процесуальних гарантій щодо змагальності і гласності судового процесу, одночасно створюються умови для дієвих заходів щодо фізичного захисту від загрози розповсюдження гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. До таких висновків автор доходить в результаті вивчення результатів пілотних проектів з впровадження в окремих регіонах проекту «Електронний суд». Перелік пілотних судів для можливості тестування підсистеми «Електронний суд» міститься в наказі ДСА України від 22.12.2018 р. № 628 (зі змінами та доповненнями) [2].

Не виходячи за межі правової дискусії, ми змушені звіряти свої подальші висновки з тими соціально-економічними чинниками, які існують де-факто. Найпершим і найважливішим є те, що відповідно до рішення ВООЗ зараження коронавірусом визнано пандемією, тобто є всі формальні підстави розглядати цю ситуацію як суспільно небезпечну. На світовому рівні йдеться про обґрунтовану необхідність обмеження причин і шляхів, які сприяють розповсюдженню хвороби. Такі положення містяться в Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція), а саме: статті 8, 9,

10 і 11 припускають втручання в основні права там, де це є «необхідним у демократичному суспільстві для захисту здоров'я» [3].

Цілком очевидним є те, що в такій ситуації не може бути єдиної правової оцінки глибини обмежувального втручання в основоположні права і свободи людини. Практика засвідчує, що судові органи окремих країн, наприклад, суд Чехії, 23 квітня 2020 року визнав дії уряду в рамках боротьби з розповсюдженням SARS-CoV-2 протизаконними. У рішенні суду зазначено, що обмежувальні заходи повинні були прийматися не в якості екстрених розпоряджень міністерства охорони здоров'я, а в якості закону про дії в рамках надзвичайного стану. Суд також зазначив, що окремі відомства не мають повноважень приймати рішення подібного масштабу і навіть у нинішній ситуації повинні дотримуватися норми правової держави [4].

Екстраполюючи такий підхід до українських соціально-економічних реалій, можна також класти під сумнів обґрунтованість дій Уряду щодо обмеження прав на території України та виправданості меж втручання в права підприємців. Проте, для висловлення будь-якого компетентного судження з цього питання необхідно фахово оцінити, чи дійсно мала місце суспільна небезпека, яка б виправдала поголовне зупинення діяльності господарюючих суб'єктів, чи були вжиті заходи адекватними стосовно рівня загрози та чи було ефективним і достатнім вітчизняне законодавство.

Не відступаючи від задекларованих конституційних принципів верховенства права, але й максимального адекватно відповідаючи на сучасні соціально-економічні виклики, пов'язані з пандемією, перед державою постало завдання максимально урівноважити рівень обмежувальних заходів і сприяти відкриттю і підтримці нових шляхів економічного розвитку.

Зважаючи на превалюючу роль імпортової складової в економіці України, а також обмеження транскордонного руху, значно ускладнилися можливості прямих господарських контактів. Така ситуація поклала завдання щодо підвищення ефективності превентивних захисних дій з боку всіх учасників господарської сфери. Тому на передній план виходять первинні юрисдикційні і

неюрисдикційні заходи, метою яких є створення здорового мікроклімату в підприємницькому середовищі. При цьому необхідно враховувати об'єктивні ускладнення в доступі до правосуддя через переведення судів на роботу в режимі спрощеного (письмового) провадження, чи розгляду справ без повідомлення сторін.

Встановлюючи відповідно до положень Конституції України правовий порядок, законодавець чітко визначив межі дозволеної поведінки підприємця, а також означив основні аспекти у підходах до розуміння категорії «конституційні основи правопорядку у сфері господарювання» (стаття 5 Господарського кодексу України), розробив і здекларував загальні принципи господарювання (стаття 6) та принципи підприємницької діяльності (стаття 44) Господарського кодексу України [5].

Проведений моніторинг викладених у Єдиному державному реєстрі рішень, а також вибірковий аналіз призначених до розгляду справ судами першої і апеляційної інстанції засвідчив про значне обмеження можливостей підприємців-учасників судових процесів повноцінно застосувати легітимні інструменти правового захисту порушеного права. Ми вбачаємо основне протиріччя між задекларованим принципом змагальності у судовому процесі та реальною можливістю його застосувати через перенесення судових процесів у спрощену (письмову) форму. Такий спосіб розгляду судами справ різних категорій значною мірою позбавляє учасників процесу довести свою правоту і належно обґрунтувати надані в позові чи відзиві на позов докази.

Саме за таких умов виникає необхідність в додатковому глибинному теоретико-правовому дослідженні проблем правового захисту прав суб'єктів господарювання з урахуванням особливостей застосування юрисдикційних форм відновлення порушеного права під час функціонування загальнодержавних протиепідеміологічних превентивних заходів. Відправним пунктом такого наукового пошуку обґрунтовано виступає Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 року № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої

коронавірусом SARS-CoV-2», якою з 12 березня 2020 р. до 22 травня 2020 р. на всій території України встановлено карантин [6].

Позиціонуючи наказне провадження як форму найбільш швидкого і найменш фізично і матеріально затратного способу відновлення легітимними інструментами судового захисту порушеного права суб'єктами господарювання, вказуємо на необхідність більш чіткого формулювання партнерами по бізнесу на первинних стадіях співробітництва можливостей звернення до суду на умовах положень саме наказного провадження, як це передбачено підпунктом 1 частини 1 статті 12 Господарського процесуального кодексу України [7].

Право на судовий захист не позбавляє суб'єктів правовідносин можливості досудового врегулювання спорів. Це може бути передбачено цивільно-правовим договором, коли суб'єкти правовідносин добровільно обирають засіб захисту їхніх прав [8]. У такому разі говоримо про медіацію як один із найбільш дієвих позасудових інструментів відновлення порушеного права суб'єкта господарювання. На думку Г. В. Єрмоєнко, медіація - це процес переговорів, коли до вирішення спірного питання залучається нейтральна третя сторона – медіатор (посередник), яка веде цей переговорний процес, вислуховує аргументацію сторін щодо суті спору і активно допомагає сторонам зрозуміти свої інтереси, оцінити можливість компромісів і самостійно прийняти рішення, що задовольнить всіх учасників переговорів. Тобто, медіація - це один із так званих альтернативних (позасудових) способів врегулювання спорів, ефективність якого є дуже високою [9].

Висновки. Підводячи підсумок вище сказаному, ми передбачаємо розвиток компетентної дискусії, адже подібні судження щодо впливу коронавірусної хвороби на якісні показники правового захисту права суб'єктів господарювання висловлені вперше. За таких обставин неодмінно виникнуть, можливо, й протилежні судження, чи отримають подальший розвиток положення про значення наказного провадження у господарському процесі чи застосування позасудових форм (медіації) з врегулювання господарських

спорів. Проте, ми переконані, що будь-яка дискусія спрятиме більш глибокому і повномірному дослідженню проблем, пов'язаних із забезпеченням належного рівня правового захисту прав і охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання в умовах карантинних обмежень.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 02.08.2020).
3. Суд в Чехии признал незаконными меры правительства против коронавируса. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://www.dw.com/ru/суд-в-чехии-признал-незаконными-меры-правительства-против-коронавируса/a-53220623> (дата звернення 02.08.2020).
4. Господарський кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws> (дата звернення 02.08.2020).
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 року № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-п#Text> (дата звернення 02.08.2020).
6. Наказ Державної судової адміністрації України від 22.12.2018 р. № 628 (зі змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/628_18.pdf (дата звернення 02.08.2020).
7. Господарський процесуальний кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#n2065> (дата звернення 02.08.2020).

8. Григорчук М. В. Досудове врегулювання як засіб вирішення господарського спору («Правничий вісник» Університету економіки та права «КРОК» № 24, с. 105-111).

9. Єрмоєнко Г.В. Медіація як спосіб вирішення суперечок. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://innovations.com.ua/uk/interview/6/39/374> (дата звернення 02.08.2020).